

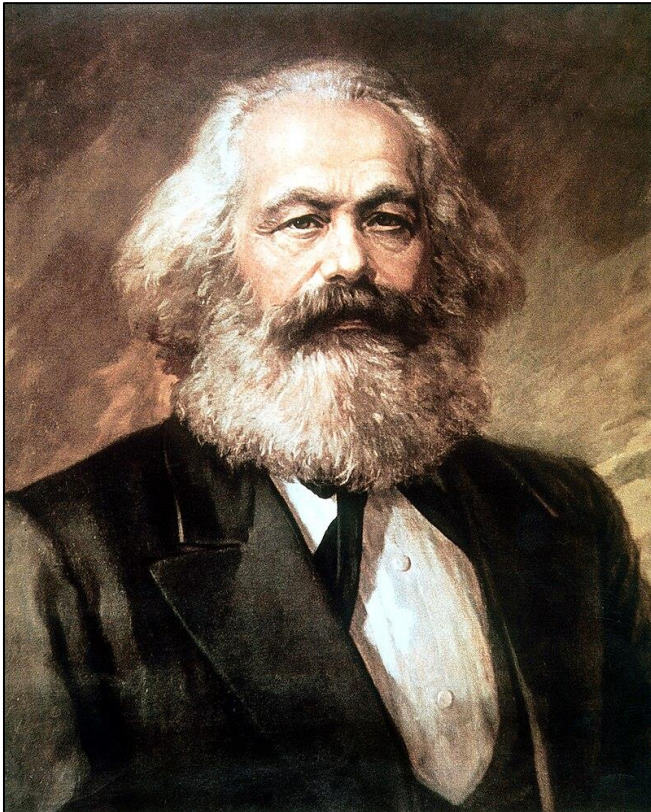
Megszűnt a marxizmus relevanciája a hidegháború végével?

Nagy Levente
Burzán Anna

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Bevezetés

Karl Marx német filozófus, közgazdász és szociológus munkásságának jelentős szerepe volt a társadalmi-gazdasági rendszerek megértésében, és nagy hatással volt a nemzetközi kapcsolatok elméletének fejlődésére is. Bár sokan Marxot a szocialista és kommunista államok gyakorlati megvalósításaival azonosítják, valójában Marx gondolatai elméleti síkon sokkal tágabb összefüggésekre mutatnak rá. Elsősorban a gazdasági és politikai viszonyok kölcsönhatásaira fókuszált, és ezzel megalapozta a marxista és neomarxista elméletek alapjait, amelyek kritikus alternatívát kínálnak a hagyományos, államközpontú megközelítésekkel szemben.

1.sz. ábra: Karl Marx; Forrás: https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Marx_color.jpg

A történelmi materializmus alapjai és a nemzetközi kapcsolatok marxista értelmezése

Marx elméleti munkásságának központi eleme a történelmi materializmus, amely szerint a társadalmi változások fő mozgatórugói a gazdasági viszonyokban rejlenek. A társadalom fejlődését az anyagi feltételek, a termelőerők és a termelési viszonyok határozzák meg, és ezek feszültségei vezetnek az osztályharcokhoz. Ez az elméleti keret segít megérteni, hogyan vált a kapitalizmus globális rendszerré, miért okoz társadalmi egyenlőtlenségeket és elkerülhetetlen gazdasági válságokat. Marx szerint a kapitalizmusban létező osztályellentétek a társadalmi-gazdasági fejlődés hajtóerejét képezik, és ezek a konfliktusok előbb-utóbb a rendszer átalakulásához vezetnek. Az osztályharc nem csupán a nemzeti szinten érvényesül, hanem globális szinten is, mivel a kapitalizmus természetéből fakadóan terjeszkedik. A nemzetközi kapcsolatok marxista értelmezése szerint az államok közötti gazdasági viszonyok és konfliktusok tükrözik az egyes társadalmak belső osztályviszonyait. A történelmi materializmus alapján a kapitalista rendszerek belső ellentmondásai nemcsak helyi válságokat, hanem globális átalakulásokat is előidéznek, amelyek végül a kapitalizmus meghaladásához vezethetnek.

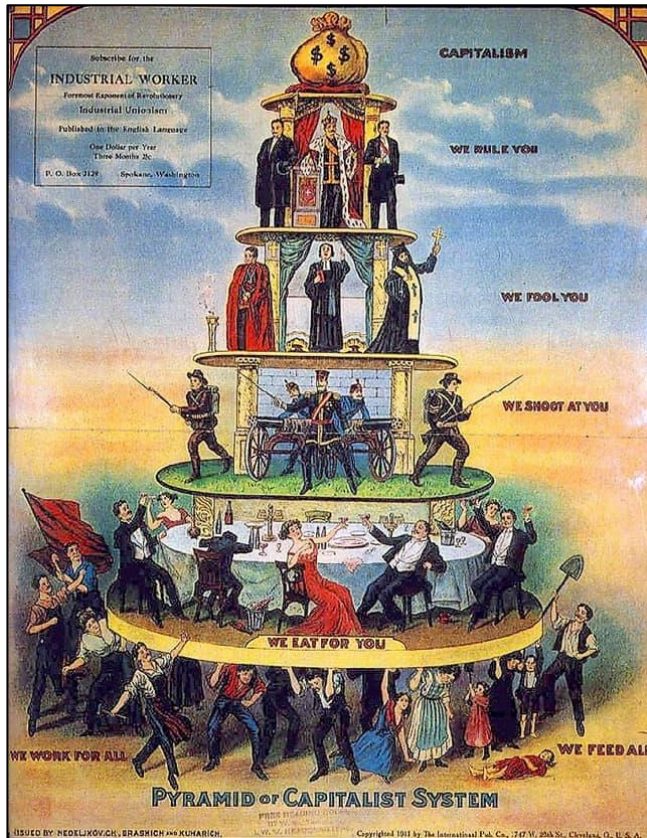
Marx híres megközelítése szerint a gazdasági alap (bázis) határozza meg a társadalmi szuperstruktúrát, amely magába foglalja a politikai, jogi és kulturális intézményeket. Ez a modell fontos szerepet játszik a nemzetközi kapcsolatok marxista értelmezésében is. Marx nézetei szerint a kapitalista államok politikai és jogi rendszerei a gazdasági érdekek kifejeződései, amelyek az uralkodó osztályok hatalmának megőrzését szolgálják. Ennek eredményeképpen a nemzetközi politika sem lehet független a gazdasági érdekektől, hanem azokat tükrözi.

A globális kapitalizmus rendszerében a gazdasági bázis nemcsak az egyes nemzetállamok, hanem a nemzetközi kapcsolatok szerkezetét is meghatározza. A globális gazdaság integrációja azt eredményezi, hogy a gazdasági döntések túlnyúlnak a nemzeti határokon, és globális hatalmi egyensúlyokat hoznak létre. A szuperstruktúra ezzel párhuzamosan változik, hiszen a nemzetközi intézmények, a nemzetközi jog és a globális politikai struktúrák mind a gazdasági alapot tükrözik.

A kapitalizmus válsága és az állam marxista megközelítése

Marx elmélete szerint a kapitalizmus belső ellentmondásai elkerülhetetlenül válságokhoz vezetnek. A kapitalista rendszer lényege az állandó növekedésre és expanzióra való kényszer, amely folyamatos gazdasági és politikai feszültségeket eredményez. A tőke koncentrációja és a gazdasági hatalom centralizációja felerősíti ezeket a konfliktusokat, ami végső soron nemcsak gazdasági, hanem politikai átrendeződésekhez is vezethet. A válságok Marx szerint a kapitalizmus természetes velejárói, mivel a rendszer belső logikája a túltermelést, a profitvágyat és a versenyt ösztönzi. Ezek a válságok azonban lehetőséget nyújtanak az osztályharc újraéledésére, és radikális változásokat idézhetnek elő a társadalomban. A marxista elemzések gyakran hívják fel a figyelmet arra, hogy a gazdasági válságok mögött politikai okok is húzódnak, és ezek a válságok nem csupán helyi jelenségek, hanem globális rendszerszintű problémák is.

Marx az államot az osztályuralom eszközeként írta le, amely a domináns gazdasági erők érdekeit védi és szolgálja. Ez a kritikai megközelítés eltér a hagyományos, államközpontú nemzetközi kapcsolatok elméleteitől, amelyek az államokat független és szuverén egységekként tekintik. A marxista szemlélet szerint az államok nem elsősorban önálló aktorok, hanem a globális kapitalista rendszer részei, amelyek az uralkodó osztályok érdekeit képviselik.

2.sz. ábra: A kapitalista rendszer piramisa; Forrás: <https://www.occupyirtheory.info/2018/06/07/episode-12-marxism-in-ir-with-maia-pal/>

Ez az elemzés kihívást jelent a nemzetközi kapcsolatok neorealista paradigmájával szemben, amely az államokat a főszereplőként kezeli a nemzetközi politikában. Marx azonban az államokat nemzeti érdekek helyett osztályérdekek mentén cselekvő szereplőkként látja, akik a kapitalizmus terjedését elősegítik. A nemzetközi rendszerben ezért nem az államok közötti egyensúly, hanem a gazdasági viszonyok dominálnak,

amelyek alakítják a globális politikai viszonyokat. A marxizmus egyik modern kihívása a posztmodern gondolkodásmód és az identitáspolitikaelőretörése. A klasszikus marxista elemzés a gazdasági tényezőkre helyezi a hangsúlyt, de a posztmodern elméletek a társadalmi identitások, a nemek, a kultúrák és az etnikai különbségek szerepét emelik ki. Ezzel szemben Marx hívei szerint az identitáspolitikai sem választható el a gazdasági viszonyoktól, mivel a társadalmi különbségek gyakran a gazdasági rendszer egyenlőtlenségeinek kivetülései.

Ernesto Laclau és más kortárs marxista gondolkodók úgy érvelnek, hogy az identitások politikai jelentősége megnövekedett, különösen a globalizáció és a neoliberális gazdasági modellek terjedése kapcsán. Az identitások és a politikai identifikációk szerepe a kapitalista rendszeren belüli ellenállás új formáit hozta létre, amelyek nem csupán osztályalapúak, hanem az identitás és a kulturális különbségek köré szerveződnek. Ezért a marxista kritika kiegészül az identitáspolitikával, amely az antikapalista és demokratikus mozgalmak szerves részévé vált.

Összegzés

A marxista meglátások ma is érvényesek a nemzetközi kapcsolatok terén, különösen a globalizáció, a neoliberalizmus és a globális gazdasági válságok fényében. A kapitalizmus kritikája és az osztályérdekek szerepének kiemelése segít megérteni a nemzetközi politikai viszonyokat, valamint az olyan jelenségeket, mint a gazdasági egyenlőtlenségek, a globalizációs kihívások és a nemzetközi intézmények szerepe. A marxizmus alternatívát kínál a mainstream megközelítésekhez képest, és új perspektívát nyújt a globális rendszer kritikai elemzéséhez. Bár Marx elemzései számos kérdésben relevánsak, a marxista elmélet továbbra is kihívásokkal néz szembe a modern társadalmi és politikai diskurzusban. A posztmodern kritika, az identitáspolitikai és a globalizáció hatásai mind olyan tényezők, amelyek újragondolást igényelnek. A marxista elméletek frissítése és adaptálása szükséges ahhoz, hogy a jelenlegi gazdasági és társadalmi viszonyokat hatékonyan értelmezhesük.

A marxizmus tehát nem csupán egy elméleti múltbeli hagyaték, hanem egy olyan kritikai biztonságpolitikai irányzat, amely a mai globális kihívások és politikai kérdések megértéséhez is releváns. Marx nézetei rámutatnak arra, hogy a gazdasági viszonyok és az osztályérdekek továbbra is központi szerepet játszanak a nemzetközi kapcsolatokban, és a kapitalizmus kritikája újabb lendületet kapott a modern gazdasági és társadalmi válságok fényében. A marxizmus ezért a nemzetközi kapcsolatok tudományának egyik legfontosabb kritikai elmélete marad, amely segít átlátni a globális gazdasági és politikai viszonyok összetett hálózatát.

Felhasznált irodalom:

- [1] Balázs Gábor (2023): *Osztályok, forradalmak, burzsoák* | TGM! Mércé. <https://merce.hu/2023/04/10/osztalyok-forradalmak-burzsoak-%C7%80-tgm/>
- [2] Ball, Terence – Dagger, Richard (2024): *Karl Marx*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/communism>
- [3] Kiss Viktor. *Marxizmus az osztályharc után*. Fordulat magazin. 31-53.o
- [4] Muzaffar, Pia (2008): *Is Marx Relevant to International Relations Today?* E-International Relations. https://www.e-ir.info/2008/01/31/is-marx-relevant-to-international-relations-today/#google_vignette
- [5] Stanford Encyclopedia of Philosophy (2003): *Karl Marx*. <https://plato.stanford.edu/entries/marx/>

„A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM EKÖP- 24-1-103 KÓDSZÁMÚ EGYETEMI KUTATÓI ÖSZTÖNDÍJ PROGRAM - A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

3.sz. ábra: A történelem még nem ért véget; Forrás: https://nepszava.hu/3227677_foldes-gyorgy-a-baloldalisagrol